

КЫРГЫЗ ТИЛИН ЖАНА АДАБИЯТЫН ОКУТУУДАГЫ КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮК МАСЕЛЕЛЕРИ

Ж.А. Дуйшеналиева

И.К. Ахунбаев атындагы Кыргыз мамлекеттик медициналык академиясы
Кыргыз тили кафедрасы
Бишкек ш., Кыргыз Республикасы

Резюме. Кыргыз тили жана кыргыз адабият дисциплиналары инсандын көп түрдүү, өзгөрүп жаткан, зарылчылыкты камсыз кылуусуна Кыргыз Республикасынын мектептери, окуу жайлардагы билим берүүсүнүн дүйнө жүзүндөгү билим берүү системаларынын өнүгүүлөрүн эске алуу менен инсандын муктаждыктарына жараша аныкталган. Жогорку окуу жайларындагы студенттердин оозеки кеп ыктарын өстүрүү маселеси каралган, окуучуларды мыкты сүйлөөгө жетиштирүүнүн жана бул маселелерди чечүүнүн мүмкүн болгон жолдору иштелип чыккан. Кыргыз тилиндеги окуу жайларын, окуу материалдарын мамлекеттик тилдерге өткөрүү, окуучуларга адаптациялоо жана стратегияларды үйрөтүү менен байланыштырылган маселелер камтылат. Эң башкысы окуучулар өзүнүн жасаган иштери, жашоосу үчүн жоопкерчиликтүү, чыгармачыл инсан болууга шарт түзүлүүдө. Максатыбыз-окуучулардын изилдөөгө, ар түрдүү долбоор жазууга, максат коюу жана ага жетүүгө шарт түзүү.

Мамлекеттик стандарт компетенттик негизде билим берүү тутумун курууну камсыз кылган жана коомдун социалдык тапшырыгы менен мектептик билим берүүнү жөнгө салуу документтеринин (же куррикулум) тутуму аркылуу жүзөгө ашырылат: 1) предметтик стандарттар; 2) окуу пландары; 3) окуу-методикалык комплекстер.

Мамлекеттик стандарт предметтик стандарттарды, окуу планын жана негизги билим берүү программаларын иштеп чыгуу үчүн негиз болуп саналат.

Негизги сөздөр: тенденциялар, тилдик маданий, максат-милдеттер, социалдык-компетенттүүлүк, маалыматтык-компетенттүүлүк, коммуникативдик, инсан тарбиялоо.

ПРОБЛЕМА КОМПЕТЕНТНОСТИ В ПРЕПОДАВАНИИ КЫРГЫЗСКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Ж.А. Дуйшеналиева

Кыргызская государственная медицинская академия им. И.К.Ахунбаева
Кафедра кыргызского языка
г. Бишкек, Кыргызская Республика

Резюме. Дисциплины кыргызского языка и кыргызской литературы определены в соответствии с потребностями личности с учетом развития системы образования в школах и образовательных учреждениях Кыргызской Республики для обеспечения разнообразных, меняющихся, необходимых потребностей личности. Рассмотрены вопросы развития навыков устного общения студентов вузов, разработаны возможные пути улучшения речи студентов и решения этих проблем. Будут рассмотрены вопросы, связанные с формированием образовательных учреждений на кыргызском языке, изучением учебных материалов на национальных языках, адаптацией к студентам и стратегиями обучения. Самое главное, что студенты созданы ответственными и творческими людьми в своей работе и жизни.

Наша цель – создать условия для того, чтобы студенты проводили исследования, писали различные проекты, ставили цели и достигали их. Государственный стандарт реализуется через систему нормативных документов (или учебной программы), которые обеспечивают

построение системы образования на компетентной основе и согласовывают школьное образование с социальным заказом общества: 1) предметные стандарты; 2) учебные планы; 3) учебно-методические комплексы.

Государственный стандарт является основой для разработки предметных стандартов, учебных программ и основных образовательных программ.

Ключевые слова: тенденции, цели и задачи, социальная и информационная компетентность, коммуникативность и воспитание личности.

THE PROBLEM OF COMPETENCE IN TEACHING KYRGYZ LANGUAGE AND LITERATURE

ZH.A. Duishenalieva

Kyrgyz State Medical Academy named after I.K. Akhunbaev
Department of the Kyrgyz language
Bishkek, Kyrgyz Republic

Summary. The discipline of the Kyrgyz language and Kyrgyz literature is determined in accordance with the needs of the individual, taking into account the development of the education system in schools and educational institutions of the Kyrgyz Republic to ensure the diverse, changing, necessary needs of the individual. The issue of developing the oral communication skills of university students is considered, possible ways to improve students' speech and solve these problems are developed. Issues related to the formation of educational institutions in the Kyrgyz language, the study of educational materials in national languages, adaptation to students and teaching strategies will be considered. The most important thing is that students become responsible and creative people in their work and life.

Our goal is to create conditions for students to conduct research, write various projects, set goals and achieve them.

The state standard is implemented through a system of normative documents (or curriculum) that ensure the construction of an education system on a competent basis and coordinate school education with the social order of society: 1) Subject standards; 2) curricula; 3) educational and methodological complexes.

The State standard is the basis for the development of subject standards, curricula and basic educational programs.

Key words: trends, goals and objectives, social and information competence, communication and personality development.

Киришүү. Кыргыз тилин жана кыргыз адабиятынын компетенттүүлүгүнүн негизинде окутуунун максаттары, милдеттери жана натыйжалары:

- жан дүйнөсү ишенимдүү, бай инсанды тарбиялоо;
- студенттердин дүйнөгө карата көз караштарын калыптандыруу;
- улуттук, этномаданият мурастарды студенттерге жеткирүү;
- студенттердин кеп маданиятын өстүрүүдөгү чечендик кепке үйрөтүү;
- жаш муундарга табигый эстетиканы үйрөтүү;
- студенттер кыргыз тили жана адабияты сабагынан таза жана туура адеп-ахлакты үйрөнүүсүнө жардамдашуу; .

- студенттердин адабияттан окуп түшүнүүгө, талдоо жүргүзүүгө көмөктөшүү;
 - студенттердин туура жана так сүйлөп, кеп адебин, кеп маданиятынын, риторика ыкмаларын колдонуп, ой жүгүртүүсүн өнүктүрүү;
 - кыргыз фольклорундагы жазма адабиятындагы, акындар поэзиясындагы руханий мурасты өздөштүрүү;
 - адабияттан алган билимдерин, турмушта колдонуп, компетенттүүлүгүн жогорулатуу.
- Кыргыз тилин жана кыргыз адабиятын компетенттүүлүккө негиздеп, окутууга арналган методикалык кеңештер:
- сабакта билим берүүдө, тарбиялап жана өнүктүрүүдө биримдикти бекем сактоо;
 - дидактикалык принциптерди сактап, жашоо-турмуш менен байланыштыруу;

- сабактын темасына ылайык дидактикалык максат коюу;

- ар түрдүү, методдорду, ыкмаларды колдонуп, жандуу, кызыктуу, сабакты өткөрүү [1].

Изилдөөнүн максаты. Кыргыз тили жана кыргыз адабиятын окутууда компетенттүүлүк маселелерине басым коюп, студенттердин практикада колдонушуна шарт түзүп берүү.

Изилдөөнүн ыкмалары. Компетенттүүлүк жөнүндөгү акыркы 10 жыл ичиндеги маалыматтарды окуп, кыргыз тили жана адабияты сабагында изилдеп, үйрөнүүгө жетишүү.

Кыргыз тилин жана кыргыз адабиятын окуп-үйрөнүүдөгү жалпы компетенттүүлүк:

1) Маалыматтын компетенттүүлүгү. Кыргыз тили жана кыргыз адабиятын окуп-үйрөнүү бөлүмүндө ар бир өздөштүрүлгөн билимдин практикалык жактан зарылчылыгы, керектүүлүгү тастыкталат. Тактап айтканда, кыргыз тили жана кыргыз адабияты дисциплиналарынан маалымат алуу менен окуучу же студент аны өз турмушунда канчалык бийик деңгээлде пайдалана ала тургандыгы башкы орунда турат. Кыргыз тили, кыргыз адабиятынын практикалык ролу - окуучулардын же студенттердин өз эне тилинде туура сүйлөөсү, өз оюн башкаларга ачык, так жеткире билүүсү, баарлашуу чеберчилиги, оозеки кеп ишмердүүлүгү, диалог, монолог, маектешүү, пикирлешүү, жазуу жүзүндө баяндама, дилбаян, эссе. Кептин ар кыл стилдери жана түрлөрү боюнча практикалык иштерди аткара алуусу, кырдаал, шартка ылайык логикалуу, аргументтештирип, далилдүү сүйлөй билүүсү, иш кагаздарынын үлгүлөрүн даярдай алуусу, адабий-теориялык билими, образдарды талдай алуусу, тактап айтканда, кыргыз тили жана кыргыз адабияты предметинен алган билгичтик, көндүмдөрүн өзүнүн турмушунда кенен пайдалануу менен муктаждыктарын канааттандыра алуусу эң маанилүү экендигин компетенттүүлүктүн маалыматтык бөлүмү аныктайт [2].

Маалыматтык компетенттүүлүк - кыргыз тили, кыргыз адабиятынан алган билимин турмушта канчалык пайдаланылгандыгы менен байланышкан түшүнүк болуп, адабий билим алган окуучу же студент ошол билимдерин пайдалануусу менен башка адамдарга ырааттуу айта билүүсү, айтылып жаткан кепти уга билүүсү, сабаттуу, логикалуу жаза алуусу, көркөм адабий тексттерди туура окуп-түшүнүүсү, түшүнгөндөрүн өз алдынча айтып жана жазып жеткирүүсү, жалпысынан пикирлешүүсү талап кылынат. Керектүү маалыматты издеп, салыштыруу, талдоо, божомол жасоо,

маалыматтарды туура кабыл алуу, маалыматтын негизинде өз алдынча чечимге келүү. Ишмердүүлүктү да маалыматтык компетенттүүлүк менен байланыштыруу [3].

2) Социалдык-компенттүүлүк.

Компетенттүүлүктү социалдык-коммуникативдик бөлүмүндө кыргыз тилин жана кыргыз адабиятын турмушта колдонуунун негизги принциптери менен чечмеленет. Кыргыз тили предметин окутууда ар бир окуучу аз-аздан социалдык коммуникативдик-кептик-практикалык билим алгандай шарт түзүү керек. Ар бир сабакта окуучу башкалар менен туура мамиле кылууну, сүйлөшө билүүнү, улууну урматтоону, кичүүнү ызаттоону, маектешүүнү, баарлашууну, бири-бирин баалап, сыйлашуунун адебин сактоо, лексикалык, грамматикалык материалдарды пайдалануу менен оозеки, жазуу баарлашуу кебинин, кеп маданиятынын, чечендик кептин ыкмаларына, башкаларды уга билүү менен, өзүнүн ой-пикир, көз карашын далилдеп, коргой алуунун көндүмдөр үйрөнүүсү сыяктуу көгөйлөрдү камтыйт.

Бул бөлүмдө кыргыз тили жана кыргыз адабиятын окуучунун турмушта колдонуусунун негизги принциптери аныкталып, социалдык чөйрөдө алган маалыматтарын башкаларга жеткирүүнү ыкмаларын үйрөтөт. Сөз маанилерин тандоо менен элге оюн жагымдуу жеткирүү, адабият теориясын пайдаланып, тексттерди колдонуп, адабий билимин социалдык чөйрөдө колдоно билүү жөндөмдүүлүгү ж.б. [4].

Изилдөөнүн ыкмалары. Кыргыз тилин жана адабиятын окутуу процессинде компетенттүүлүктүн өз ишин уюштуруу жана маселелерди чече билүүчүлүк бөлүмүнүн да өзүнчө ээлеген орду бар.

Кыргыз тили предметинде башкалардан айырмаланып элдин адабий, маданий мурастарын кеңири өздөштүрүү менен бирге өз алдынча иштөөгө толук шарттар бар. Көнүгүү, машыгууларда, тексттер менен иштөөдө, дидактикалык материалдарда, практикалык жумуштарда кыргыз элинин жана дүйнө элинин асылзат маданий баалуулуктары, көркөм эстетикалык рухий-маданий жетишкендиктерин чагылдыруу менен балдарды аларды таанып билүүгө, өз алдынча иштөөгө, өз ишин уюштуруп, маселелерди чече билүүгө жалпы билим деңгээлдеринин калыптануусуна өбөлгөлөр түзүлөт. Кыргыз тили бардык тармактагы билимдерди өздөштүрүүнүн негизги булагы экендиги, алардын баары байланыш-катнаштын куралына айланган кыргыз тил аркылуу гана үйрөтүүлөрүнө басым жасалып, карым-катнаш жасоодогу, маалыматтарды

алуудагы тилдин коммуникативдик-кептик-практикалык барк-баасын окуучуларга жана студенттерге жеткирүү менен өз ишин уюштурууга шарттар түзүлөт [5].

Корутунду. Натыйжада, ар бир окуучу же студент тилдин касиеттерин терең үйрөнүү менен өз жашоосунда пайдалана алгыдай, өз алдынча маселе чече алгыдай деңгээлге көтөрүлөт. Бул компетенттүүлүктүн маңызы - кыргыз тилин окуп-үйрөнүү менен ар кыл турмуштук кырдаалга жараша өз алдынча колдоно алууга, жекече же топ менен биргеликте чечим кабыл алууга, өз ишин уюштура билүүгө үйрөнөт. Кыргыз тилин билүү ар бир кыргыздын

атуулдук парзы. Кыргыз тилин окутуп-үйрөтүү маселеси бала бакчадан, мектеп партасынан башталганда гана маектешүү, баарлашуу, сүйлөшүү, пикир алышуу, оозеки, жазуу кеби, кеп ишмердүүлүгү, кеп маданиятынын, кырдаал, шартка ылайык орчундуу, туура, так, далилдүү, негиздүү сүйлөшө билүү, ал аркылуу коомдук турмушка аралашып социалдашуу, мамлекеттин өнүгүүсүнө зор өлчөмдө салым кошо алуу, турмуштук кырдаалдагы, окуган материалдардагы карама-каршылыктарды таба билүү, талдоо, өз алдынча аларды оң жагына чече алуу жана бир пикирге келүү оң натыйжаларга алып келет.

Адабияттар

1. Сатылганова Г.М., Керимова Г.Ж. Кыргыз тили менен адабиятын окутууда компетенттүүлүк. Бишкек; 2009. 70 б.
2. Муратов А. Кыргыз тилин окутуу. Бишкек; 2013. 30 б.
3. Мусаева В. Кыргыз тилин жана адабиятын компетенттүүлүктүн негизинде окутуу. Бишкек; 2014. 96 б.
4. Мусаева В. Кыргыз тилин компетенттүүлүктүн негизинде окутуу. Бишкек; 2014. 100 б.
5. Батыркулова А. Кыргыз адабияты – окутуу кыргыз тилинде. Бишкек; 2023. 50 б.

Цититалоо үчүн

Дүйшеналиева Ж.А. Кыргыз тилин жана адабиятын окутуудагы компетенттүүлүк маселелери. Евразиялык саламаттыкты сактоо журналы. 2024;2:171-174. <https://doi.org/10.54890/1694-8882-2024-2-171>

Автор жөнүндө маалымат / Информация об авторе

Дүйшеналиева Жумагул Асековна – И.К.Ахунбаев атындагы КММА кыргыз тили кафедрасынын окутуучусу, улук куратору, Бишкек ш., Кыргыз Республикасы, e-mail: jduishenaliyeva1969@mail.ru

Дүйшеналиева Жумагул Асековна – преподаватель, старший куратор кафедры кыргызского языка КГМА им. И.К.Ахунбаева, г. Бишкек, Кыргызская Республика, e-mail: jduishenaliyeva1969@mail.ru